

Бібліотеки Українського педагогічного товариства «Рідна школа»: організація роботи, роль у національно-громадянському вихованні молоді (1932-1939 рр.)

ПЛИТУС Олександра Семенівна

Завідувач бібліотекою Надвірнянського коледжу Національного транспортного університету

e-mail: oleksandrplytys@rambler.ru

Анотація

У статті на основі комплексного аналізу архівних матеріалів, друкованих джерел та статей з періодичних видань Галичини 1930-х років прослідковується розвиток мережі бібліотек Українського педагогічного товариства «Рідна школа» та їх роль у національно-громадянському вихованні галицьких дітей першої третини ХХ століття.

Ключові слова: *Галичина, «Рідна школа», Українське педагогічне товариство, бібліотеки народних і середніх шкіл, публічні бібліотеки, національне виховання, громадянське виховання, національна свідомість.*

Abstract

The article O. Plytus "The Libraries of Ukrainian "Ridna Shkola" Pedagogical Society: Work Organisation and the Role in National Public-Active Youth Education (1932-1939)" is based on a complex analysis of archives, printed sources and articles in periodicals Galicia 1930s traced the development of the network of libraries of the Ukrainian Pedagogical Society "Native School" and their role in the national civil education of Galician children of the first third of the twentieth century.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Keywords: *Galicia, "Native School", Ukrainian Pedagogical Society, libraries of national and secondary schools, public libraries, national education, civil education, national consciousness*

В усі часи (надто – найглухіші, найпохмуріші) друковане слово рідною, українською мовою має величезний вплив на формування у молодого покоління почуттів національної гідності і національної самосвідомості, без яких людина як громадянин Української держави не може відбутися. За час становлення незалежності Україна пройшла нелегкий шлях формування повноцінних державних інститутів, вироблення європейського курсу нації. Але сьогодні, як і на початку ХХ ст., знову постають проблеми відродження національної свідомості, збереження української мови та культури, об'єктивного вивчення власної історії. Особливо актуальними ці питання стають у світлі нещодавно прийнятого Верховною Радою і підписаного Президентом України «мовного закону», що відчутно звужує сферу вживання української мови. В зв'язку з цим особливою актуальністю набуває вивчення досвіду діяльності просвітницьких товариств, які завжди займали особливе місце в історико-культурному житті окремих регіонів України, сприяли розвитку національної освіти, захисту української мови, відродженню національно-культурних традицій.

Українське педагогічне товариство «Рідна школа», засноване у 1881 р. у Львові, як Руське товариство педагогічне, вже з перших днів своєї діяльності ставило собі за мету пробудження національної свідомості серед галицьких українців, особливо молоді. Одним із пріоритетних напрямів його діяльності у цій сфері стало просвітництво, головними формами і засобами якого були боротьба з неписьменністю, організація бібліотек, проведення культурно-освітніх заходів, видавництво та ін. Протягом всього періоду своєї діяльності фундатори «Рідної школи» через друковане слово намагались донести до

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

українського населення Галичини ідеї боротьби за рідну мову, рідне слово, рідну книжку, рідну культуру.

З перших років свого існування Товариство намагається не тільки налагодити потужну книговидавничу діяльність, першим в Галичині започаткувавши масове видання україномовної літератури для дітей та молоді, але й проводити активну роботу у справі книгорозповсюдження через мережу бібліотек.

Саме бібліотеки відігравали провідну роль у реалізації завдань Товариства, вони були основою його просвітницької діяльності. Вислів українського письменника, публіциста, громадського діяча М. Павлика: «Чим в котрім товаристві бібліотека була добірніша та багатша, тим саме товариство розвивалося ліпше, громадило більше членів, мало надію довше вдержатись» [1, с. 124] – є квінтесенцією поглядів очільників Українського педагогічного товариства на призначення бібліотек.

Найактивніша діяльність передових діячів «Рідної школи» у напрямі розширення бібліотечної мережі, покращення форм та методів обслуговування читачів, кількісних та якісних показників фондів книгозбірень і підготовки кваліфікованих бібліотечних кадрів проводилася у 1932-1939 рр., не зважаючи на проведену польським урядом реформу освіти 1832 р. Реформа стосувалася всієї системи освіти і значним чином негативно впливала на становлення української школи. По всій території Галичини закривалася велика кількість українських шкіл під приводом того, що вчителі не виховують в учнів поваги до уряду та держави, і, всупереч усім зусиллям товариства «Рідна школа» в організації позашкільної та дошкільної освіти, велика частина дітей і молоді залишалася поза впливами національної освіти.

Проте, не зважаючи на посилення тиску на національну освіту, шкільні бібліотеки у створених Українським педагогічним товариством навчальних закладах продовжують у цей період свою діяльність. Аналіз звітних документів Товариства свідчить про щорічну позитивну динаміку фондів та читачів бібліотек

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

народних і середніх шкіл. Основні показники роботи бібліотек навчальних закладів товариства «Рідна школа» у цей період можна відобразити у наступній таблиці:

Дані, наведені в таблиці 1, дають можливість підрахувати середню читаність, яка у бібліотеках народних шкіл становила 12 книг, та книгозабезпеченість, яка у 1935-1938 рр. становила 3,5 книги на читача.

Що стосується середніх шкіл (гімназій), то дані дуже фрагментарні і не дають змоги побачити основні тенденції розвитку цього напрямку діяльності навчальних закладів. Ще однією складовою мережі шкільних бібліотек були фахові школи, але достовірні дані щодо їх становища у цей період відсутні.

За умов негативного ставлення польської влади до українського населення Галичини поставало питання збереження не тільки національної школи, але й національної культури. У такій ситуації саме українська книга могла стати основним засобом формування національної свідомості дітей і молоді. Проте не кожна людина в галицькому селі могла дозволити собі купити власну книжку. І тут на допомогу мала прийти сільська дитяча бібліотека. На сторінках часопису «Рідна школа» - друкованого органу Українського педагогічного товариства, який знову почав виходити у 1932 р., автор під криптонімом Р-ий писав: «Кожний нарід, який дбає про освіту, оцінив уже давно значіння бібліотек для народу і молоді. У культурних народів існують окремі організації, що займаються урядженням народніх бібліотек... Керуючі чинники Рідної Школи вже з самого початку своєї праці розуміли потребу розбудови в нас бібліотечної справи і застерegli собі у статуті право організації бібліотек при кружках Р.Ш.» [2].

Цю думку підхопив і відомий діяч Товариства Ярослав

Табл.1. Динаміка кількісних показників фонду бібліотек навчальних закладів УНТ (1932-1938)

з/п	Навч. рік	Бібліотеки народних шкіл				Бібліотеки середніх шкіл			
		фонд, пр.		к-ть читачів	прочитано книг	фонд, пр.		к-ть читачів	прочитано книг
		дитяч.	для вчит.			дитяч.	для вчит.		
.	1932/1933	8986	5216	3082	34852	-	-	-	-
.	1933/1934	9741	-	3924	40072	28647	-	1526	32745
.	1935/1936	10543	6234	4724	-	32970	9360	-	-
.	1936/1937	11019	6632	5583	66996	24720	10014	-	55713
.	1937/1938	13614	6121	5199	62388	-	-	-	-

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Татомир. Він наголошує, що саме тоді, коли національна освіта знаходиться під тиском польської влади, перед «Рідною школою» загострюється вимога почати планове національно-громадянське виховання найширших мас сільської дітвори... «Чи є така форма виховування дітвори, при допомозі якої ми могли би навіть в існуючих обставинах почати успішно виховувати нашу сільську дітвору в кожному селі, в усіх селах, на всіх наших землях в границях Польщі?.. Ця форма виховання це – сільська діточа бібліотека...» [3, с. 19]. Власне бібліотека має набрати форми і «випозичальні книжок», і «народного університету» і «світлиці», а основним завданням бібліотекаря, за твердженням Я. Татомира повинно стати «...формування сильних громадян, ...формування нового, без порівняння свідомішого, сильнішого й більше творчого покоління...» [3, с. 20].

Саме дитяча бібліотека стає одним із найбільш дієвих чинників національного виховання ще й тому, що її організація в будь-якому селі не викликає особливих матеріальних чи формальних труднощів. Вже за 12-15 злотих можна придбати для дітей необхідний мінімум книжок, а зібрати таку суму може і найбідніше галицьке село. А стосовно організаційного моменту – то для заснування і успішної роботи дитячої бібліотеки достатньо доброї волі однієї людини. А далі, за твердженням Ярослава Татомира «...організатор діточої бібліотеки – «ловиться». Наша сільська дітвора, зокрема коли стикатися з нею на терені діточої бібліотеки, прив'язує до себе хутко й сильно. Інтелігентні, ясні й щирі та довірливі оченята отих малих Івасиків, Марись та Оленок мають в собі щось, чим хватають за саме серце. Крізь ті оченята говорить до нас велика, пребагата душа нашого народу і притягає до себе із непереможною силою...» [3, с. 20].

Активна реалізація поставлених завдань починається у середині 30-х рр. У 1934 р. виходить у світ одна з найважливіших праць Л. Ясінчука «Рідна школа в ідеї та житті» [4]. Особлива цінність цієї книги полягає в тому, що вона була своєрідним

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

практичним порадником для рідношкільних організацій і читачів. І один із розділів був повністю присвячений організації бібліотечної справи у кружках «Рідної школи». Починаючи з суто теоретичних питань значення бібліотеки та її ролі у вихованні, автор поступово переходить до конкретних методичних рекомендацій щодо організації діяльності книгозбірень Товариства. Л. Ясінчук привів у відповідність до умов того часу вимоги щодо організації рідношкільних бібліотек. Зокрема, автор наголошує, що згідно зі статутом «Рідної школи» кожен кружок Товариства зобов'язаний створювати бібліотеку, і не тільки дитячу чи молодіжну, але й для дорослих. Але, якщо в якомусь населеному пункті вже є бібліотека для дорослих, організована іншими товариствами чи громадськими організаціями, то не потрібно відкривати ще одну.

Лев Ясінчук звертає особливу увагу на джерела комплектування фондів бібліотек кружків. Автор особливо наголошує, що основним джерелом організації та поповнення бібліотек повинна стати книгарня «Рідної школи», яка має «...зложеною цілість (т. зв. комплети) більших і менших бібліотек, відповідно до вимоги замовляючого, або до суми, призначеної на закупно книжок» [4, с. 111]. При цьому наголошується, що при закупівлі таких «бібліотечок» покупець має право відмовлятися від книг, які, на його думку, не відповідають завданням бібліотеки, що створюється. Крім того, з метою комплектування фондів необхідно звернутися до громадян із закликом передавати до бібліотек літературу, яка є у них вдома «десь захована». Навіть, якщо книжка стара і, з першого погляду, не цікава, не потрібно відмовлятися від неї, бо завжди може знайтися читач, який захоче дізнатися про те, що думали і що відчували українці у давні часи. Щодо фінансування фондів бібліотек, то Старшина кружків «Рідної школи» повинна виділяти на це певні кошти. Крім того, гроші, які оплачують читачі за пошкодження та

невчасне повернення книг, мають використовуватися також на комплектування фондів.

Л. Ясінчук дає конкретні і дуже детальні методичні вказівки щодо організації розміщення літератури в бібліотеці, порядку обслуговування читачів, ведення бібліотечної документації тощо. На особливу увагу заслуговують вимоги до працівників бібліотек:

- бібліотекар ніс повну відповідальність за збереження та раціональне використання фондів бібліотек;
- він повинен не тільки добре знати зміст книжок, які є в бібліотеці, але і читачьке призначення кожної книги;
- бібліотекар, особливо дитячої бібліотеки, зобов'язаний при поверненні книги провести бесіду з читачем щодо змісту прочитаного. Ця бесіда повинна носити дружній характер, а не бути «іспитом» чи «докором» читачеві;
- бібліотекар має бути ненав'язливим порадником для читачів. Наголошувалось, що особливо необхідно рекомендувати книги морального, національного та практичного змісту;
- бібліотекар повинен закликати дітей, щоб вони вдома вголос читали книги своїм рідним. Таким чином, діти зацікавлять діяльністю кружка доросле населення;
- обов'язком бібліотекаря є також збереження фонду і, при необхідності, ремонт пошкоджених книг;
- бібліотекар повинен виконувати доручення Старшини кружка і дотримуватися ухваленого «правильника»;
- бібліотекар веде всю необхідну документацію та щомісячно на засіданні Старшини кружка здає звіт щодо роботи бібліотеки, який має бути записаний у книгу протоколів Старшини [4, с. 114-115].

На останньому засіданні Старшини перед Загальними зборами кружка бібліотекар надавав детальний письмовий звіт у двох примірниках один з них залишався у документації

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

бібліотеки, другий – заносився до протоколу Загальних зборів кружка.

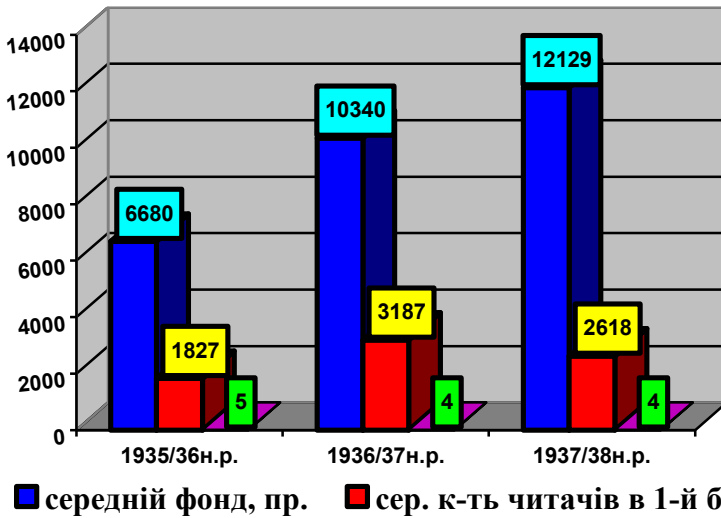
Робота щодо покращення та раціональної організації функціонування бібліотек дала свої плоди і у 1935/1936 н. р. вже 664 кружки «Рідної школи» мали книгозбірні. Їх загальний фонд становив 44359 примірників книг, а читачами були 8530 дорослих і 3600 молоді. Було прочитано за цей період 60650 книг. Повітовий кружок у Сяноці розгорнув широку діяльність по створенню мандрівних бібліотек, якими мало можливість користуватися населення аж трьох повітів – Сянік, Просно та Горлиця [5, с. 4]. З кожним наступним роком інтерес товариства «Рідна школа» до створення розгалуженої мережі бібліотек зростає. Свідченням тому є звіти про діяльність Товариства за 1936/1937 і 1937/1938 н. р., в яких діяльність бібліотек висвітлюється як в окремому розділі, так і при характеристиці роботи повітових союзів кружків.

Проте, слід зазначити, що діяльність бібліотек кружків товариства «Рідна школа» не у всіх населених пунктах була достатньо активною. В окремих місцевостях їх лише умовно можна було назвати бібліотеками – це були невеликі за розміром зібрання книг, фонди яких майже не поповнювалися і погано використовувалися. Наприклад, повітові союзи кружків у Самборі, Скалаті, Турці, Бучачі, Городенці, Долині, Надвірні не могли похвалитися добре налагодженим бібліотечним обслуговуванням.

Досить високою була обертаність фонду у цих бібліотеках від 0,94 до 1,38 раз (сучасний показник для публічних бібліотек України у 2010 р. – 1, 26 [6]). Що стосується показника книгозабезпечення, то у 1935-1938 рр. на кожного читача бібліотеки припадало всього по 3,8 книг (у наш час – 18,21 кн. [6]). Інші середні показники діяльності бібліотек кружків УПТ (середній фонд однієї бібліотеки, кількість її читачів та читаність) можна відобразити наступною діаграмою:

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Середні показники діяльності бібліотек кружків УПТ (1935-1938 рр.)

На окрему увагу заслуговує бібліотечна справа кружка «Рідної школи» у м. Сяноці, який проводив велику просвітницьку роботу на Лемківщині. У 1935/1936 н. р. цей кружок заснував 21 бібліотеку, витративши 1500 зл. Надзвичайно велику роль він відіграв у створенні пересувних (мандрівних) бібліотек. У 1936/1937 н. р., маючи 4 стаціонарні бібліотеки у самому місті, кружок створив ще 25 мандрівних бібліотек, які перебували у постійному русі і користувалися надзвичайною популярністю у населення. Уміло дібрані мандрівні бібліотеки особливе значення відігравали для віддалених сіл, де книжка була рідкістю. У звіті за 1937/1938 н. р. наголошувалось, що «...сяніцькі бібліотеки сповнювала важке завдання. Дехто боїться творити мандрівні бібліотеки, щоб вони не понижилися. Однак такий страх не на місці, бо воліє книжка подертися, ніж має нарід пропадати у темі. А зрештою – з нищенням книжок не є ще так лихо. Кружок Р. Ш. в Сяноці держав нпр. в селі Красне 3 роки

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

мандрівну бібліотеку. І, хоч з неї користало дуже багато молоді і старших, то все таки не пропала ані одна книжка!» [7, с. 33]. Сяницький кружок постійно турбувався про поповнення фондів цих бібліотек і, наприклад, у 1936/1937 н. р. витратив на книги для них 395,61 зл., а ще 90 книг було подаровано [7, с. 36]. Крім того існували мандрівні бібліотеки у Бережанах та Камінці Струмиловій.

А ось як була організована робота бібліотеки у Збаражі. Кружок Р.Ш. у Збаражі мав у 1937/1938 н. р. 609 книжок. Користувалися бібліотекою 120 читачів, з яких – 72 хлопці, 48 дівчат. Всі разом прочитали 2762 книжки (хлопці 1728, дівчата 1034). В середньому на одного читача припадало по 23 книжки. «Бібліотека працювала цілий рік, крім літа, щонеділі продовж двох з половиною годин. Обслуговував бібліотекар, а йому допомагали ще 5 громадян. Натовп був такий великий, що важко було навіть удержати порядок. Бібліотекарем був дир[ектор школи] Верещак. По його смерті перебрала бібліотеку п-ні Сенікова» [7, с. 35].

Заслуговує на окрему увагу також і діяльність бібліотеки у Богородчанах. За ініціативою Богородчанського кружка «Рідної школи» ім. Коцюбинського, у січні 1936 р. з представників культурно-освітніх установ краю було створено, так звану, «бібліотечну комісію», яка поширила бібліотечну справу на 18 громад богородчанської судової округи. Ця комісія розгорнула свою роботу у трьох напрямках:

- по-перше, у січні 1936 р. було створено добре упорядковану бібліотеку у самому місті, яка у 1936/1937 н. р. налічувала 641 пр., і якою користувалися не лише члени Товариства, але й члени шести інших установ – місцевих і повітових. Бібліотека постійно доповнювалася найновішими творами та у окремих відділах обслуговувала всі верстви населення міста та його околиць;

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

- по-друге, комісія займалася підготовкою бібліотечних кадрів для сільських бібліотек;
- по-третє, починаючи з травня 1937 р., було створено мережу дитячих бібліотек по всьому Богородчанському повіту, до якої входило 17 книгозбірень. Для цього «...головна «Бібліотечна Комісія» виготовила правильник, зладила для кожної бібліотеки картотеки в ясенюх скриньках і зобов'язала місцеві чинники вести бібліотеки строго на основі правильника й передала бібліотечки, кожна по 57 книжок» [8, с. 30]. Ці бібліотечки мали 430 читачів-дітей, які прочитали 3196 книжечок. В середньому, припадало на кожен бібліотеку по 28 книг на читача. І хоча охоплено читанням було не всіх дітей (в окрузі було коло 2000 українських дітей), то все-таки було зроблено надзвичайно важливий крок у просвіті галицьких дітей. Щоб збільшити коло читачів «Селянська Спілка» в Богородчанах, закупила у книгарні «Рідної школи» 20 комплектів добірних книжок і роздала їх безплатно кружкам РШ у Богородчанщині [8, с. 30]. Також для цих бібліотек «бібліотечна комісія» спеціально підготувала працівників.

Створена у січні 1936 р. міська дитяча бібліотека у Богородчанах обслуговувала протягом одного року дітей безкоштовно. З наступного 1937 р. було запропоновано брати по 5 гр. на місяць від дитини. Ці гроші мали використовуватися на закупівлю книг. Проте, батьки не захотіли платити і з-понад 150 читачів-дітей залишилось лише 5. Тоді опіку над цією бібліотекою взяло Товариство охорони дітей і опіки над молоддю. Було вилучено пошкоджені книги, закуплено нові і у листопаді 1937 р. відновлено роботу бібліотеки. Вона працювала один раз у тиждень, постійно поповнювала фонди, обслуговувала дітей безкоштовно і протягом тільки першого місяця роботи кількість дітей-читачів збільшилася до 70 [9, с. 79-80].

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Що стосується діяльності інших 17 дитячих бібліотек, то від початку їх створення у травні 1937 р. і до кінця листопада делегати бібліотечної комісії 19 разів виїжджали на місця для контролю над роботою цих книгозбірень. Було відзначено, що, не зважаючи на значні зусилля, налагодити повноцінне функціонування цих бібліотек все ж не вдалося. Серед основних причин такого становища було те, що філія товариства «Просвіта» з незрозумілих причин бойкотувала працю бібліотечної комісії, а також відсутність у селах відповідних кадрів, які б уміли, а, головне, хотіли б вести повноцінну бібліотечну роботу. Тому основними завданнями, які поставали перед товариством «Рідна школа» були – вироблення однакового підходу до організації роботи бібліотек та підготовка кваліфікованих бібліотечних кадрів.

Саме ці питання стали предметом обговорення на з'їзді УПТ «Рідна школа», який відбувся у 1938 р. У резолюції з'їзду цілий розділ присвячувався організації роботи бібліотек. У ній, зокрема, йшлося про те, що кожен кружок Товариства зобов'язувався ще в цьому адміністративному році заснувати бібліотеку для дітей та молоді, а в тих місцевостях, де не було жодної бібліотеки – необхідно при бібліотеці «Рідної школи» заснувати і відділ для дорослих. Чітко визначалися джерела комплектування бібліотек: «Бібліотеки засновувати та доповнювати тільки через Книгарню РШ у порозумінні з організаційним відділом Головної Управи Р. Ш.» [10, с. 55]. Передбачалося також для організації та докомплектування бібліотек засновувати окремі фонди. Всі бібліотеки зобов'язані були закупити всі попередні видання товариства «Рідна школа» і надалі поповнювати свій фонд новими книгами власного видавництва. Також необхідно було в обов'язковому порядку передплачувати і поширювати друкований орган УПТ – журнал «Рідна школа» [10, с. 55].

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Резолюція з'їзду, опублікована у четвертому номері часопису «Рідна школа», викликала сильний резонанс серед галицької інтелігенції і стала поштовхом до широкого обговорення питання покращення стану організації бібліотечної справи у Галичині. На сторінках часопису була опублікована низка статей, в яких розглядалися питання вдосконалення бібліотечного обслуговування.

Вже в наступному, п'ятому, номері часопису з'являється стаття «Справа поширення бібліотек та видань Р.Ш.», в якій автор П. С. вказує, що «для «Рідної Школи» бібліотечна справа представляє зовсім осібний, спеціальний характер» [11, с. 78]. Автор висловлює незадоволення станом бібліотечної справи краю: «Бо коли читаємо у звітженні, що на 2 024 кружки РШ всего 648 кружків має свої бібліотеки, а всего кількадесят кружків має добрі бібліотеки, то що на 100 000 членів «Рідної школи» заледве 20 000 членів користало з тих бібліотек то це рішучо за мало і далеко не відповідає тим вимогам, що їх «Рідна Школа» мусить собі поставити!» [11, с. 79]. У статті звучить заклик до посилення роботи щодо отримання коштів на поповнення бібліотек. З цією метою необхідно проводити вистави, концерти, свята книжки та інші заходи.

У наступному номері журналу цей же автор публікує роботу «За доцільне поставлення бібліотечної справи в Рідній Школі» [12]. Висловлюється думка щодо планової організації бібліотечної справи Товариством. Для цього необхідно провести детальний аналіз роботи тих бібліотек, які вже існують, добре вивчити читацькі потреби, проаналізувати стан фахової підготовки бібліотекарів і тільки тоді розробляти загальний план розвитку бібліотечної справи. Звучить заклик до активнішого обговорення цих питань на сторінках часопису.

На цей заклик одразу ж відгукнулися передові діячі Товариства. Зокрема, питання організації роботи бібліотек та підготовки бібліотечних працівників на сторінках часопису

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

піднімали також В. К. (В. Король-Старий), д-р Осип Когут та Павло Сиротюк. Зокрема, автор під криптонімом В. К. рекомендує розбити план організації бібліотек Товариства на три частини: бібліотеки для дітей шкільного віку, для молоді до 18 років та для дорослих. Якщо в селі вже є бібліотека для дорослих, то кружкам «Рідної школи» особливу увагу слід звернути на дитячі книгозбірні. Незважаючи на те, що бібліотеки є при школах, укомплектовані вони в основному польською літературою, а тому вони є невистарчаючі для духовного розвитку української дитини» [13, с. 140]. Наголошується на тому, що сам факт організації бібліотеки для дітей ще не є достатнім для формування свідомості дитини. Необхідно, щоб дорослі, особливо батьки, заохочували дітей до читання. Завдання ж бібліотекаря вміло порекомендувати книгу і поступово формувати зацікавленість маленьких читачів до читання. Підтримується думка, що важливим джерелом фінансування бібліотек можуть бути різноманітні аматорські вистави і заходи. З одного боку, це дасть можливість зібрати необхідні кошти, з іншого – залучить молодь до проведення такого роду заходів.

О. Когут, аналізуючи становище бібліотечної справи в Галичині, закликає до впорядкування і створення певної мережі бібліотек краю, на чолі якої має стати один керівний орган – «центральный крайовий бібліотекарський провід», який має складатися «з фахових представників усіх культурно-освітніх установ». І саме цей керівний орган повинен займатися організацією і координацією роботи бібліотек. Далі він рекомендує «злучити фрагменти бібліотек різних установ в одну раціонально збудовану бібліотеку, на яку давали би фонди всі установи і з яких користали би свобідно члени всіх установ» [14, с. 159].

Ще одним важливим елементом організації діяльності книгозбірень УТП є те, що в 30-х рр. значно посилюється увага

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Головної управи товариства «Рідна школа» до фахової підготовки бібліотекарів.

На необхідності забезпечення бібліотек Товариства кваліфікованими кадрами неодноразово наголошувалось і на сторінках часопису «Рідна школа». «Але мало мати бібліотеку. Треба щоби вона функціонувала і добре виконувала своє завдання. Тому потрібно, щоби в кожній рідношкільній організації був добрий сумлінний бібліотекар, який розумівся би на тому, які книжки треба придбати для бібліотеки» - наголошував Ярослав Татомир ще у 1934 р. [3, с. 20].

На важливості постаті бібліотекаря, особливо дитячого, і на основних вимогах до нього зосереджували свою увагу багато діячів товариства «Рідна школа». Перш за все, дитячий бібліотекар повинен бути добрим психологом, він має любити дітей і вміти знайти з ними спільну мову. Бо навіть добре впорядкована із великою кількістю книг бібліотека не буде виконувати своєї освітньої та виховної функції, якщо не забезпечити її відповідними кадрами. Тому «...бути бібліотекарем у селі, то дуже відповідальна справа. Бібліотекареві не вистарчає видати книжку і написати. Ні, він має сам порадити, які книжки треба читати. Він мусить виховувати своїх читачів. Мусить знати, які книжки є добрі, а які шкідливі. На обов'язку його лежить дати відповідь читачеві де, в якій книжці, той знайде відповіді на питання, які його цікавлять», - вважав автор статті «Розбудовуймо рідно шкільні бібліотеки» [15, с. 318]. На допомогу бібліотекарям видавництво «Рідна школа» через друковані каталоги надавало інформацію про необхідний склад фондів бібліотек. В книгарні «Рідної школи», зокрема, можна було придбати не тільки окремі книжки, але і цілі бібліотеки, відповідно підібрані. Також в цих книгарнях можна було отримати конкретну інформацію про те, які книжки варто і треба мати в бібліотеках.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

У статті «Добрі бібліотекарі в наших бібліотеках» Павло Сиротюк також порушує проблему забезпечення книгозбірень Товариства працівниками. Автор констатує, що «далеко ще «Рідній Школі» до досягнення такого ідеального стану Кружків РШ, де були б добре організовані і добре функціонуючі дитячі й молодечі бібліотеки» [16, с. 262]. І головну роль у цій справі повинен відігравати фаховий бібліотекар. Тому на засіданнях загальних зборів кружків «Рідної школи» необхідно звернути особливу увагу на вибір бібліотекаря. Перевага повинна надаватися людині, яка має відповідну освіту, а саме: місцевий священик, учитель, їх дружини, або хоча б студенти, які мають намір і надалі залишатися в селі [16, с. 263].

Таким чином, кваліфікований бібліотекар має керувати читанням, давати різноманітні поради читачам, вести усну і письмову пропаганду книжки, організовувати свята, книжкові виставки з проблеми, демонструвати книжкові новинки, альбоми, самоосвітні плакати, проводити літературні обговорення. Бібліотекар вважався найважливішим освітнім діячем читальні, «виховником душ», що користується друкованим словом, керманічем планового читання, яке складало сутність освітньої справи. Бібліотекар повинен багато знати і читати, щоб поповнити бібліотеку потрібною літературою і запропонувати дитині потрібну книжку.

Добре укомплектована бібліотека – святиня українського друкованого слова, «трибуна» громадської думки. До того ж бібліотекар має враховувати індивідуальні особливості дитини у роботі з книгою [17, с. 12]. І хоча мова тут ішла про читальні «Просвіти» аналогічні вимоги висувалися і перед бібліотекарями товариства «Рідна школа». Товариство «Просвіта» досить часто проводило курси з підготовки бібліотечних кадрів, учасниками яких інколи були і члени УПТ. Щоб прискорити вирішення питання забезпечення кадрами власних бібліотек УПТ почало самостійно організовувати курси з підготовки працівників

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

бібліотек. Так у звіті за 1936/37 н. р. повідомляється, що було двічі організовано такі курси, в яких взяла участь 51 особа [8, с. 32]. В наступному, 1937/38 н. р., такі курси було проведено один раз і фахову підготовку отримало 20 слухачів [7, с. 27]. На жаль, прихід у 1939 р. на територію Галичини Радянської влади і ліквідація всіх національно-просвітницьких інституцій краю надали можливість реалізувати завдання розбудови бібліотечної галузі краю, поставлені Українським педагогічним товариством.

Таким чином, значення бібліотек у діяльності товариства «Рідна школа» в Галичині досліджуваного періоду важко переоцінити. Як неодноразово зазначалось в тогочасній педагогічній пресі, завдання учителів полягало в тому, щоб надати пораду українській громаді у таких питаннях: як придбати книжку, як її правильно читати, як здобути знання шляхом самоосвіти. А тому саме читальня, бібліотека, рідна українська хата «мусить стати українською твердиною, з якої мають виходити свідомі й ідейні громадяни» [18, с. 25-26].

Список використаних джерел

1. Павлик М. Ученицька бібліотека в Дрогобичі / М. Павлик // Молот : Галицько-українська збірка. – Л., 1878. – С. 124–130.
2. Р-ий. Розбудовуймо рідношкільні бібліотеки / Р-ий // Рідна школа. – 1935. – Ч. 21. – С. 317.
3. Татомир Я. Діточа бібліотека на селі як форма нац.-громадянського виховання дітвори // Рідна школа. – 1934. – Ч.1. – С. 19–20.
4. Ясінчук Л. Рідна Школа в ідеї й житті : підручник для рідношкільних організацій і діячів / Лев Ясінчук. – Л. : Накладом «Рідної Школи», 1934. – 208 с.
5. ЦДІА у м. Львові. Ф.206, оп.1, спр. 287. – 9 арк. : Звіт про діяльність товариства за 1935 р..
6. Бібліотека України в цифрах (2009-2010 рр.) : стат. зб. / Нац. парл. б-ка України. – К., 2011. – 56 с.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

7. На власних силах. Звідомлення Головної Управи Рідної Школи про працю і стан Товариства Рідна Школа за час від 1 вересня 1937 до 31 серпня 1938. – Л., 1939. – 195 с.
8. Стан і діяльність Рідної Школи. 1936-1937. Річне звідомлення Головної Управи Рідної Школи за час від 1.IX.1936 до 31.YIII.1937. – Л., 1938. – 163 с.
9. Когут О. Діточі бібліотеки в Богородчанщині / Осип Когут // Рідна школа. – 1938. – Ч. 5. – С. 79 – 80.
10. Резолюція з'їзду УПТ «Рідна школа» // Рідна школа. – 1938. – Ч. 4. – С. 53-60.
11. П. С. Справа поширення бібліотек та видань Р.Ш. / П. С. // Рідна школа. – 1938. – Ч. 5. – С. 78–79.
12. П. С. За доцільне поставлення бібліотечної справи в Рідній Школі / П. С. // Рідна школа. – 1938. – Ч. 6. – С. 94.
13. В. К. [Король-Старий В.] Справа бібліотек при кружках Рідної школи / В. К. // Рідна школа. – 1938. – Ч. 7. – С. 140–141.
14. Когут О. Бібліотечна справа / Осип Когут // Рідна школа. – 1938. – Ч. 10. – С. 159.
15. Р-ий. Розбудувуймо рідношкільні бібліотеки / Р-ий // Рідна школа. – 1935. – Ч. 21. – С. 317.
16. Сиротюк П. Добрі бібліотекарі в наших бібліотеках / Павло Сиротюк // Рідна школа. – 1938. – Ч. 17. – С. 262.
17. Калинович І. Що робити по читальнях «Просвіти» : Програма, поділ і календар освітньої праці / І. Калинович. – Л. : Накладом автора, 1926. – 25 с.
18. На часі // Учитель. – 1934. – Ч. 2. – С. 25–26.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна